

VASILE GOLDIȘ - GÂNDITOR ȘI OM POLITIC DE TALIE EUROPEANĂ

de
GHORGHE ȘORA

Motto: „Progresul omenirii este
veșnica schimbare spre forme noi ale
existenței care se realizează prin luptă“¹

Am văzut care a fost în permanență atitudinea lui Goldiș în problema națională. Luptând, în perioada de dinainte de Unirea din 1918, pentru drepturile românilor, el, în același timp, nu înțelegea ca astfel să se facă exponentul unor atitudini xenofobe. Dimpotrivă, ca profesor și autor de manuale de istorie, se apleca cu simpatie, inclusiv asupra trecutului poporului maghiar și al reprezentanților de seamă ai spiritualității acestui popor. E ceea ce, de altfel, se recunoaște chiar și de către Ministerul Instrucțiunii Publice de la Budapesta, când, într-un proces verbal din 1896 asupra manualelor respective, se arată că „Simțăminte antimaghiare nu găsim exprimate nicăieri“.²

Atitudinea aceasta față de alte naționalități o regăsim și la Vasile Goldiș, omul politic. Ea se arată cu atât mai relevantă în pragul și după înfăptuirea Marii Uniri. Astfel, în interviul acordat ziarului „Aradi Hirlap“ (număr din 23 octombrie 1918), la care am mai avut ocazia să ne referim, abordând statutul a ceea ce urma să însemne minorități naționale în condițiile alipirii Transilvaniei la România, el pledează pentru drepturi egale cu poporul român a tuturor naționalităților, aceasta însemnând folosirea limbii materne în școli și administrație, judecători în limba proprie, așezăminte culturale distincte, etc.³

În aceeași perioadă, în ziarul „Românul“, condus de Goldiș, afirmându-se că „neamul românesc de pretutindeni vrea unirea desăvârșită într-un singur stat național român unitar și independent“, se preciza, totodată, că această aspirație e cu totul străină

1. Arhivele Statului Sibiu, *Fond Astra*, Corespondență cu președinții și vicepreședinții Asociațiunii – 1925–1947, act nr.4084, 4217/1930

2. Arhivele Statului Arad, *Colecția manuscrise*, dosar nr.168, fila 51; Gheorghe Șora, *Un document inedit despre conținutul manualelor de istorie redactate la Brașov de către Vasile Goldiș în 1896 în Crisia*, XIV, 1984, p.132.

3. *Aradi Hirlap* II, 1918, nr.276, (23 octombrie), p.1.

4. *Românul*, VII, 1918, nr.2, (28 octombrie/10 noiembrie), p.1; Vasile Goldiș, *Correspondență, (1888–1934), Scrisori trimise*, vol.I, Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și nume, note și comentarii de Gheorghe Șora, *Cuvânt înainte*, de Acad.Ștefan Pascu, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1990.

de „dorința asupra oricărui alt neam.“⁴

Discursul solemn ținut de Vasile Goldiș la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 – reamintim, de asemenea – ținea și el să atragă atenția că statul național român întregit va avea datoria de a asigura tuturor cetățenilor săi, fie ei de orice naționalitate, aceleași drepturi, dar și aceleași îndatoriri față de patria română.

Ne-am referit pe larg, în alt loc și la atitudinea vădită a lui Goldiș față de minoritățile naționale în perioada interbelică. În acest sens, să reținem de data aceasta, ca un moment foarte semnificativ, doar cele susținute în cadrul discursului rostit de el în Cameră, cu privire la proiectul de reformă a învățământului primar de la sate, din 1924. Cu acest prilej, Goldiș insistă ca să se includă și un articol garantând învățământul primar în limba maternă pentru minorități. Desigur – arăta el –, „Statul român e un stat național, deci prima sarcină a lui este de a se îngriji de soarta românilor“. Dar fără șovinism, ci din contră, protejându-i pe concetățenii de alte naționalități. (Concomitent, aceste naționalități erau îndemnate să se integreze organic, total, în viața României unite)⁵.

Poziția lui Goldiș, pe plan intern, în ceea ce privește problema raporturilor dintre naționalități, își are un corespondent firesc în planul mai larg al relațiilor între diferite popoare și state, ale vieții internaționale. Așa cum intelectualul și omul politic ardelean milita pentru înțelegere între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, pe bază de drepturi egale, tot astfel el gândea o lume a păcii, a frățietății și a colaborării între popoare⁶.

Am avut deja prilejul să ne oprim și la acest al doilea aspect. Se cere însă, considerăm, o reluare și aprofundare pe unele laturi, în contextul sublinierii în mod special a dimensiunilor ample, europene și chiar mondiale, pe care s-a plasat gândirea (și acțiunea) politică a lui Vasile Goldiș.

Se impune mai întâi o precizare: deschiderea celui de care ne ocupăm spre o problematică de dincolo de cea național – românească și încadrarea acesteia din urmă în orizonturi mai largi nu a fost nici accidentală, sporadică și nici strict programatică. Ea are la bază o viziune teoretică și istorică fiind a unui om de cultură în primul rând. Goldiș, știm, a elaborat lucrări de istorie universală. De asemenea, s-a arătat preocupat încă din anii de studii de filozofia a istoriei, a politicului și a relațiilor dintre state, etc. (În jurnalul său de tinerețe el nota că a citit foarte multă literatură istorică, social-politică, filozofică ș.a.m.d., preocupat, ca un spirit deschis universalității, de a găsi – cum ne mărturisește în același jurnal din 1887 – răspunsul asupra rostului lumii).⁷ Pe aceste direcții teoretice și istorice mai întâi, prin cultură se racordează el la preocupările

5. *Dimineața*, XXI, 1924, nr.6332 (29 iunie), p.3.

6. Vasile Goldiș, *A nemzetiségi problema (Problema națională)*, în *Aradi Hirlap*, I, 1917, nr.3, (17 noiembrie) p.1-2.

7. Gheorghe Șora, *Pagini inedite din jurnalul de tinerețe a lui Vasile Goldiș*, în *Acta Musei Napocensis*, XVIII, 1981, p.573.

și deschiderile europene, în care inevitabil, astfel, se va încadra apoi și activitatea sa politică. Însușindu-și la Budapesta și Viena spiritualitatea occidentului, cultura și limba greacă, latină, maghiară, germană, franceză, engleză, italiană, Goldiș, care s-a numărat printre primii profesori români titrați de dincoace de munți, a fost un enciclopedist, în a cărui bibliotecă – după cum am mai arătat și în alt loc – se aflau în original autori antici eleni și romani, cărți de literatură filozofică ale celor mai vestiți gânditori europeni, lucrări de filozofie socială (prin care și-a apropiat mai ales problema raporturilor dintre state, ca organisme constituind părți ale umanității), contribuții fundamentale de sociologie și psihologie socială modernă, scrieri esențiale de natură politică ale președintelui american Wilson (cartea sa apărută în ediție germană, la München, în 1914, *Die neue Freiheit – Noua libertate* –), G. Clemenceau, Bertrand de Jouvenel, lucrări de drept, etc.⁸ Neândoios, aceste surse au orientat și inspirat, în bună parte, gândirea celui care – așa cum arată contemporanul său Valeriu Braniște – prin multilateralitatea preocupărilor, prin orizonturile sale (depășind inclusiv spațiul european), prin orientarea și concepțiile în spirit occidental, făcea parte din cele mai culte și avansate figuri în cadrul generației lui.⁹ Cunoscând toate teoriile social-istorice ce circulau în Europa, Goldiș le va pune în slujba luptei sale pentru libertatea și propășirea poporului nostru, dar și a altor popoare aflate sub opresiune străină (cehi, slovaci, sârbi, polonezi, etc.).

O atenție deosebită a acordat Vasile Goldiș istoriei moderne europene, pornind de la acea epocă de mare efervescență spirituală, care a produs libertatea gândirii și a promovat criteriul adevărului, anume Renașterea. El a supus unui nuanțat examen critic concepțiile filozofice și social-politice moderne, invocând concepția științifică, deterministă despre lume a lui Spinoza, în spiritul propriilor sale opinii¹⁰ de natură politică, prezentă în scrierile lui Hugo Grotius, Samuel Puffendorf, Milton, Locke, Fénelon, Thomasius, etc. Intelectualul ardelean scoate în prim-plan ideea superiorității dreptului natural asupra celui feudal, precum și pe aceea privind necesitatea edificării oricărui stat, ca și a relațiilor dintre state, pe baza drepturilor și a libertăților, nu a arbitrarului.

Să observăm, legat de aceasta, că în permanență deschiderile europene ale lui Vasile Goldiș, ca istoric și cărturar, se subordonau, nutreau și serveau argumente preocupărilor lui statornice de ordin național. E ceea ce se întâmplă și atunci când el abordează în lucrările sale, revoluția franceză de la 1789 și ideile scriitorilor și gânditorilor iluminiști, care au pregătit-o din punct de vedere spiritual. Punând accentul pe coordonatele ideologice-sociale ale operelor acestora, subliniind neîndreptățirea privilegiilor feudal nobiliare și – prin contrast – starea de asuprire și disprețuire hărăzită țăranilor, Goldiș făcea de fapt trimitere la situația existentă în Transilvania ultimelor

8. Olimpia Zdroba, *Biblioteca lui Vasile Goldiș și formația lui spirituală*, în *Comunicări și referate*, Arad, 1974, p.77–81.

9. Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, Editura Minerva, București, 1972, p.XV.

10. *Istoria filozofiei românești*, vol.II (1900–1944), partea I Editura Academiei, București, 1980, p.130.

decenii ale secolului al XIX-lea, unde nobilimea continua încă să participe la conducerea politică, păstrându-și, prin constituția din 1868, unele privilegii (votul viril, de pildă).

În mod semnificativ pentru concepția sa de umanist, el vede la punctul de interferență dintre filozofia istoriei și cea a culturii, progresul prin vreme al ansamblului umanității în lumina unor semnificații de ordin cultural. Și afirmând că istoria, ca disciplină, trebuie să fie oglinda dezvoltării culturale a omenirii având menirea să distingă acea idee esențială specifică unei epoci, care o particularizează față de cele anterioare și conferindu-i totodată superioritatea în raport cu ele, Goldiș vedea evoluția istorică universală ca un întreg, în care fiecare parte, țară, popor, își are locul, rolul ei, chiar dacă, într-o anumită perioadă, unele dintre aceste contribuții naționale (la edificarea acelei idei fundamentale caracteristice unei epoci) sunt mai importante decât altele.¹¹

Dintr-o perspectivă largă, universalistă, ia în discuție Vasile Goldiș și probleme cum ar fi factorii care determină progresul istoric, raporturile între cultură și civilizație, etc.¹²

Demn de semnalat pentru deschiderea spre poziții teoretice noi a acestui gânditor este faptul că el concepe civilizația ca un sistem, ca o totalitate procesuală, în care prefacerile ce au loc angrenează inevitabil toate componentele.

În ceea ce privește progresul în cadrul societății, Goldiș se opune celor ce negau evoluția istorică (Spengler, Berdiaev). Dar, totodată, nesatisfăcut nici de viziunea evoluționismului liniar proprie lui Spencer, se racordează, și de data aceasta, la poziții mai recente exprimate pe alte meridiane, susținând ideea inegalității diferitelor laturi ale progresului (tehnic, moral, cultural, politic), a caracterului său profund contradictoriu. (Și sociologul german R. Michels scria în lucrarea sa *Probleme der Sozialphilosophie*: „Trăsătura fundamentală a progresului este caracterul său incomplet, ființa sa săltărească, fragmentară, contradictorie. Progresul nu cuprinde niciodată toate ramurile activității omenești, de multe ori activitatea sa folositoare într-o direcție și nefolositoare în alta“.¹³

Pe de altă parte, sub influența unor istorici, sociologi, și filozofi străini contemporani (Leon Burgeois și Alfred Fouilleé, mai ales, pe care-i citează adesea), Vasile Goldiș aderă la concepția solidarismului social, care ar favoriza mișcarea progresivă a istoriei. „Omenirea s-a decivilizat – arată el. Ea pare să uite că societatea solidară este șansa cea mai eficientă în lupta pentru existență. Viermele ei distrugător însă este egoismul cras și concentrarea irațională a bunurilor“. Și Goldiș îl citează pe americanul Giddings, care în cartea sa despre *Principiile sociologiei* afirma că „Mai

11. Vasile Goldiș, *Discursuri rostite în preajma unirii*, Cultura națională București, 1928, p.52 („Prin cultură se netezește calea spre libertate“).

12. *Istoria filozofiei românești*, vol.II, (1900–1944)... p.132–133 (Opiniile lui Goldiș în aceste direcții).

13. R. Michels, *Probleme der Sozialphilosophie*, Leipzig, 1914, p.84.

14. Vasile Goldiș, *Discursuri rostite în preajma unirii* (...), Cultura națională, București, 1928, p.136.

presus de orice îndoială, spiritul plutocrat este cauza adevărată a disoluției sociale.¹⁴ Or, precizează intelectualul ardelean, privind problematica la nivelul umanității în ansamblu, omenirea nu este un arhipelag de insule „fiecare cu Robinsonul său,” ci „suma interdependențelor dintre oameni, care interdependență trebuie să producă sentimentul solidarității tuturor, fiindcă lipsa acestei solidarități produce inevitabil disoluția.”¹⁵

„Conștiința solidarității – conchide el – este aceea care ține în taină biruința definitivă a dreptății în lume și orice străduință în numele acestei solidarități este câte o pietricică la majestuoasa zidire a bunei înțelegeri între oameni, care numai ea este capace a zămisi fericirea pe pământ.”¹⁶

După cum se atrage atenția în *Istoria filozofiei românești* (1980), în motivația teoretică a acestor idei, Goldiș asociază și alte surse, cum ar fi învățătura creștină, doctrina contractualismului a lui Jean Jaques Rousseau sau solidarismul organicist al lui Spencer.¹⁷ Deschiderile sale spre gândirea europeană, universală, l-au pus în contact – cum am mai arătat în mod repetat – și cu ideologia social-democrației, germane îndeosebi. Nu numai odată însă, dincolo de influențele pe care le suferă, el emite și opinii, dezvoltări ideatice, nuanțări personale.

Cu alte cuvinte, inspirându-se din gândirea europeană, punându-se în concordanță cu aceasta, Goldiș aduce, în contextul ei, și merituose contribuții personale. Preluând idei ce circulau în Europa, el le îmbină armonios cu propriile constatări, în străduința de a da unele răspunsuri la problemele economice, sociale, politice, dar mai cu seamă la problema ce poate fi considerată drept cea mai acută la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cea națională. Legat de aceasta, să menționăm că Vasile Goldiș a participat alături de alți intelectuali români și străini ca: Aurel Lazăr, Iászi Oszkár, Braun Robert, Aradi Victor ș.a. la cercurile sociologice de tipul cercurilor studenților liberi cugetători “Galilei” din Budapesta – la îndemnul acestuia și-a scris el, în 1912, importanta lucrare *Despre problema naționalităților* pe care a citit-o în cadrul cercului de sociologie „Darwin” de la Oradea.¹⁸ El a participat și la alte întâlniri similare, la Cluj, Târgu Mureș, Arad, etc., conclavuri, ținându-se la curent cu mișcarea sociologică europeană și mondială și a căror membri considerau problema națională drept capitală în viața politică a Imperiului austro-ungar.¹⁹

Spuneam ceva mai sus că deschiderile lui Goldiș către spiritualitatea europeană se puneau, în ultimă instanță, în slujba intereselor lui de ordin național. E momentul acum să precizăm și că, pe de altă parte, contribuțiile originale aduse de el pe marginea

15. *Ibidem*, p.102.

16. *Ibidem*, p.66.

17. *Istoria filozofiei românești*, vol.cit., p.135.

18. Vasile Goldiș, *A nemzetiségi kérdésről (Despre problema naționalităților)*, Arad, Tipografia Concordia, 1912.

19. Gáll Ernő, *Nemzetiség fogalom. Története és jelentése (Conceptul de naționalitate. Istorie și prezentare*, în *Utunk*, 1965, nr.4, (29 ianuarie); nr.5 (3 februarie).

unor doctrine și concepții de filozofie a istoriei și filozofie politică circulând în epocă, își au, la rândul lor, adesea, sursa de inspirație în realitățile românești.

Se cuvine să menționăm faptul că incursiuni de natură filozofică cu implicații de ordin social – și de data aceasta – racordate la orizonturile europene – găsim și în scrieri cu caracter literar ale lui Goldiș. De pildă, în studiul *Pesimismul în poeziile lui Eminescu*, în care discută, cu referiri la Kant și Schopenhauer, problema pesimismului modern în general și, totodată, militează pentru ideea ancorării filozofiei în problematica vieții umane.²⁰

Se poate conchide că europenismul lui Vasile Goldiș îmbracă două aspecte. Pe de o parte, este acela dat de orizonturile largi, de dincolo de cel național, în care a funcționat gândirea, din care s-au nutrit concepțiile sale. Pe de altă parte – latură încă mai importantă –, sunt de luat în considerare semnificațiile, valoarea pe care le-au dobândit ideile și activitatea sa de dincolo de spațiul românesc. Nu e o exagerare să afirmăm că talentul, contribuțiile lui de publicist, orator, om politic, de teoretician în plan politico-social și cultural, au fost apreciate nu numai de contemporanii săi din țară, dar și din străinătate (ca de pildă din Ungaria, Austria, Germania, Cehoslovacia, Jugoslavia, Bulgaria, Grecia, Turcia, Polonia, Italia, Franța, Anglia, chiar și S.U.A., etc.).

Vasile Goldiș are meritul de a fi fost primul român care s-a ocupat de problema națională în sud-estul Europei. Aceasta în lucrarea sa în limba maghiară din 1912 – despre care am mai vorbit – *A nemzetiségi kérdéssröl (Despre problema naționalităților)*, carte recenzată elogios la Budapesta, în vestita revistă *Huszadik század*. Se poate considera, așa cum se face în *Istoria filozofiei românești*, că această scriere (ale cărei idei își au concretizare în documentele adoptate de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia) reprezintă de fapt apogeul gândirii celui ce ne-a dat-o, prin ea depășindu-i pe unii contemporani din alte țări, situați pe poziții naționalist-idealiste, el afirmându-se astfel, ca un gânditor original la nivel european.²¹ În această contribuție, care ia în atenție nu numai dezvoltarea conștiinței naționale la români, ci chiar pe întregul continent, Goldiș, preluând conceptul de naționalitate de la austriacul Otto Bauer (*Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, Viena, 1908), nu împărtășește ci combate concluziile politice ale acestuia, soluția dată problemei naționale din monarhia dualistă (autonomia cultural-națională doar) și nici teza sa despre așa-zisele națiuni fără isterie.

Preluând ideile din această lucrare în celebrul său discurs de la 1 Decembrie 1918, în care problema românească era organic încadrată în chestiunile majore care frământau atunci bătrânul continent în întregime (și viitorul poporului nostru gândit în

20. Vezi despre aceasta mai pe larg în *Istoria filozofiei românești* vol.cit., p.131, Hajos József, *Vasile Goldiș*, în Vasile Goldiș *Despre problema naționalităților*, București, 1976, p.15.

21. *Ibidem*, p.137. Despre personalitatea lui Vasile Goldiș vezi și C.Botoran, O.Maticescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, Editura Dacia Cluj Napoca, 1980, p.52, 54 și 243.

funcție de aceeași largă deschidere), intelectualul și omul politic ardelean îi conferă și acesteia dimensiuni, orizonturi europene.²² Era o modalitate inspirată pentru cel ce urmărea să atragă atenția internațională asupra năzuinței românilor de a fi liberi, uniți și stăpâni în țara lor. Și totodată, astfel, Goldiș însuși s-a impus, prin această cuvântare, în prim-planul arenei politice europene. (Să reamintim că în concepția expusă de el cu acest prilej erau inculcate și principiile președintelui american Woodrow Wilson – pe care Goldiș îl considera, cu admirație, campion al păcii mondiale²³ – privitoare la organizarea lumii după primul război mondial, la asigurarea liberei dezvoltări a tuturor popoarelor). Mai trebuie subliniat și faptul că Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, Ioan Suciuc afirmă Aradul ca un centru politic românesc, unde principiile wilsoniene cu privire la rezolvarea problemelor națiunilor erau dezbătute și adaptate la situația românilor. Eforturile acestora s-au simțit încurajate și de declarația ministrului Statelor Unite la Iași, Charles Wopicka.

Am reținut (inclusiv în capitolul de față) interesul pe care l-a acordat Goldiș sociologiei. Din ce în ce mai preocupat de acest domeniu, care făcea pe atunci mari progrese, el parcurge numeroase scrieri de asemenea factură, din Austro-Ungaria și Franța (Emile Durkheim, Gabriel Tarde, Celestin Bouglé, etc.), Italia și S.U.A.²⁴, arătându-se și în această privință cunoscător al dezbaterilor la nivel european și chiar mondial (platformă pe care va deveni cum atrage atenția un cercetător – primul nostru sociolog al națiunii).²⁵ Manuscrisul rămas de la el cu titlul *Principiile sociologiei*, ni s-a relevat, la o analiză mai atentă, a fi de fapt un conspect²⁶ al lucrării profesorului american Franklin Henri Giddings, *The principles of sociology*, apărută în 1896 (și care s-a bucurat de mare interes în Europa, cunoscând încă din 1897 o ediție în franceză, una în engleză în 1902 și una în limba maghiară în 1908, la care a apelat Goldiș).

Ar fi credem exagerat să îl socotim pe intelectualul român ca pe un adept al lui Giddings. Neândoios însă că în scrierea acestuia el a găsit multe opinii la care a aderat și totodată confirmări ale unor poziții ale sale. De pildă, în ceea ce privește importanța fundamentală a conștiinței de neam ca factor de luat în atenție în studierea societății, în înțelegerea acțiunii centripete exercitată de acest factor ca și a rolului pe care îl joacă în diferențierea popoarelor. Sau despre importanța tradiției în structura spiritualității colective, ca și despre statul național ca treaptă superioară a civilizației. Ori, referitor la marea utilitate a stimulării opiniei publice largi, în absolută libertate de afirmare. Se cuvine, de asemenea, reținute acele puncte de vedere comune privind funcționarea, în

22. Vezi Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș militant pentru desăvârșirea idealului național*. Editura Facla, Timișoara, 1980, p.10.

23. (Vasile Goldiș), *Wilson*, în *Românul*, VII, 1918, nr.29, (30 noiembrie/14 decembrie), p.1.

24. Vezi Olimpia Zdroba, *Biblioteca lui Vasile Goldiș, și formația lui spirituală*, în *loc.cit.*, p.79–81, și Vasile Goldiș, *Scrieri social politice și literare (...)*, p.49.50, unde sunt notați toți sociologii europeni pe care Goldiș i-a studiat cu atenție.

25. Ioan Ungureanu, *Idealuri sociale și realități naționale*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, p.306.

26. Conspectul lui Goldiș la lucrarea lui Giddings se află în Arhivele statului din Arad, *Fond personal Vasile Goldiș*, dosar 1 fila 139–175.

dezvoltarea socială, alături de determinarea dată de activitatea umană conștientă, a unor largi obiective, perpetua transformare a societății, în sens ascendent, ținând și realizând o continuă îmbunătățire a vieții omului, aspirația mereu mai accentuată, pe măsura evoluției societății, a indivizilor și colectivităților, spre o tot mai bună înțelegere între popoare și state.²⁷

Atât în filozofia istoriei, cât și în sociologia politică și teoria culturii, Vasile Goldiș s-a afirmat cu competență ca un gânditor de talie europeană, adesea remarcându-se în toate aceste sfere prin abilitate, discernământ și profunzime a viziunilor.²⁸

Pe planul activității concrete, Goldiș a început a fi cunoscut de către oamenii politici ai altor neamuri, deja în calitatea sa de director al cancelariei consistoriale a episcopiei din Arad, cu drept de a dispune asupra personalului de cancelarie și a lua toate măsurile trebuincioase în interesul serviciului. Ca deținător al acestei funcții, a redactat numeroase acte privitoare la problemele naționale românești, întreținând în acest sens relații cu guvernanții de la Budapesta și Viena, cu scriitori și înalți prelați din Europa ai instituțiilor culturale și educative de care dispuneau românii.²⁹ În acest sens, trebuie subliniată și stăruința depusă pentru dezvoltarea relațiilor culturale și politice cu frații de peste Carpați.³⁰

Pe de altă parte, încă de la sfârșitul secolului trecut, el va desfășura o importantă activitate de sprijinire a luptei de eliberare națională și a altor popoare (cehii, slovaci, sârbii, bulgarii, polonezii), scoasă în evidență de istoricul iugoslav Arpad Lebl în amplul său studiu consacrat lui Goldiș.³¹ Omul politic ardelean a fost inițiatorul Alianței naționalităților, din 1895, care a avut un larg ecou european, din Austria, Cehia și Croația până în Belgia, Franța, Italia, etc. Conducătorii acestei alianțe politice, constituită ca urmare a unui congres, românii Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop și Gheorghe Pop de Băsești, sârbul Mihail Polit și slovacul Paul Mudron, și-au propus ca pe această cale să coordoneze lupta comună a celor trei naționalități împotriva asupririi pe care o îndurau în cadrul Imperiului austro-ungar și, în mod mai concret să realizeze o platformă de acțiune comună în parlamentul de la Budapesta. În contextul

27. Vasile Goldiș, *Statul Universal*, în *Observatorul politic și social*, II, 1930, nr.9, (25 ianuarie), p.1-3, Idem, *Societatea națiunilor și Adunarea Națională de la Alba Iulia*, în *Hotarul*, I, 1933, nr.7, p.1-2.

28. *Vezi și Istoria filozofiei românești*, vol.II/1980, cit.,p.141, unde se fac aprecieri în același sens.

29. Arhivele Statului Arad, *Fond personal Vasile Goldiș*, Dosar 1, fila 77; Ion Clopoțel, *Amintiri și portrete*, Editura Facla, Timișoara, 1973, p.35, Vasile Popeangă, *Secretarul eparhial Vasile Goldiș – 125 de ani de la naștere*, în *Mitropolia Banatului*, XXXVII 1987, nr.6, p.84-91.

30. Direcția Generală a Arhivelor Statului București, *Fond Casa Regală*, Dosar 173, 1910; Vasile Goldiș, *Correspondență 1888-1934. Scrisori trimise*, vol.I. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Gheorghe Șora. *Cuvânt înainte* de acad.prof.Ștefan Pascu, Editura Dacia Cluj – Napoca, 1992, p.77-78.

31. Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol.I, Editura Academiei (...) București, 1983, p.278, Gheorghe Șora, P.Ardelean, *Vasile Goldiș – luptător democrat pentru unirea Transilvaniei cu România*, în *Studia universitatis – Babeș Bolyai*, seria Historia, Fasciculum 2, 1968, Cluj-Napoca, p.43-50.

alianței, cel ce ne stă în atenție a dovedit o atitudine foarte combativă, el aducându-și o contribuție esențială la stabilirea tacticii și strategiei de urmat.³²

În perioada sa brașoveană Goldiș a avut legături și cu acele cercuri săsești din acest oraș (reprezentate, de exemplu, de avocatul Lutz sau profesorul Lutz Karodi) care, la rândul lor, militau pentru acordarea unor drepturi culturale, naționale pentru etnicii germani.

Ales la 1906, ca deputat de Lipova, în parlamentul de la Budapesta, Vasile Goldiș va continua și în această calitate să-și manifeste simpatia față de celelalte popoare aflate sub jug străin, să se solidarizeze cu revendicările lor, ceea ce – alături de militantismul lui neobosit în lupta pentru drepturile propriului neam – îi va consolida prestigiul european, putându-se afirma că de acum atitudinile și acțiunile omului politic român, care îl desemnează printre cei mai de seamă conducători ai națiunii sale, dobândesc recunoașterea unor cercuri politice străine din ce în ce mai largi.³³

Nelimitându-se la propria lui poziție, Goldiș îi va îndemna și pe ceilalți fruntași români ardeleni să lupte pentru binele tuturor „popoarelor năpăstuite în țara aceasta.”³⁴

Cu satisfacție înregistrează el, în 1900, faptul că pentru slavii de sud se conturează o epocă nouă, de intensificare a militantismului național.

În întreaga perioadă cât a fost deputat (până în 1910), ca și după aceea, Goldiș a fost apreciat nu numai de parlamentarii slovaci, sârbi, etc., dar și de către cei maghiari, datorită ideilor pe care le-a vehiculat, încălzite de un umanism larg, european. Numele lui apare nu numai în presa de pe bătrânul continent, ci și în cea americană și este rostit cu admirație.³⁵ În anul 1907, în lupta împotriva legii școlare a lui Appony, Goldiș nu numai că s-a asociat cu colegii deputați cehi, slovaci, sârbi, croați, etc. dar s-a situat de-a dreptul în fruntea acestora, însușindu-i și strângându-i într-un front comun.³⁶

Lipsit de orice naționalism fanatic, el va întinde în repetate rânduri mâna și maghiarilor. „Față cu lozincile prigonirii, pe cari domnul ministru de interne le-a întrebuințat față cu noi – afima în parlamentul de la Budapesta – , față cu glasul urei ce mereu se aude, aici, eu propovăduiesc lozinca iubirii.”³⁷ Altcândva, scria: „Eu doresc ca românii și ungurii să trăiască în înțelegere.”³⁸

De asemenea, îndemna: „Să zidim d-lor templul sfânt al concordiei, la al cărui

32. *Drapelul*, VII, 1907, nr.8, (20 ianuarie/2 februarie), p.2, *Discursul deputatului național Vasile Goldiș* rostit în ședința de la 30 ianuarie 1907 a camerei maghiare, în *Tribuna*, XI, 1907, nr.24 (supliment), (30 ianuarie/12 februarie), p.1-4.

33. Ion Clopoșel, *Amintiri și portrete* (...), p.29.

34. *Tribuna*, XI, 1907, nr.25, (1/14 februarie), p.4-6.

35. Ștefan Pascu, *Făurirea statului unitar național român*, vol.I, p.325.

36. *Lupta*, I, 1907, nr.49, (28 februarie/13 martie), p.8.

37. *Tribuna*, XI, 1907, nr.24 (supliment) (30 ianuarie/12 februarie), p.1-4, *Discursul deputatului Vasile Goldiș*.

38. Dr.Ioan Mihu, *Spicuri din gândurile mele* (...), Sibiu, 1938, p.108.

39. *Tribuna*, XI, 1907, nr.24 (supliment) (30 ianuarie/12 februarie), p.1-4, *Discursul deputatului Vasile Goldiș*.

altar toate popoarele țării să se poată ruga.”³⁹

În mod repetat, cel în cauză a adresat apeluri fruntașilor maghiari neconservatori, cerându-le a-și aduce contribuția la încetarea „zăzaniei”.⁴⁰ Totodată, își va exprima satisfacția în fața apariției unei noi generații de politicieni unguri (reprezentată de Jászy Oszkár sau Mocsary), care înțelegea să privească altfel, nu de pe pozițiile naționalismului îngust, problema raporturilor între popoarele din cadrul imperiului.

Poate că sub influența concepțiilor socialiste, Goldiș sesiza unitatea de interese a păturilor largi românești și maghiare, declarând, într-un discurs rostit în 1911, la Orăștie: „Avem mai multe dorinți, pe cari le au și masele poporului maghiar.”⁴¹ Dealtfel, încă din 1907, declarând la Budapesta, în fața deputaților că „Parlamentul de astăzi este parlamentul feudalilor,” el reținea lipsa în Ungaria vremii de drepturi democratice pentru toate popoarele, inclusiv pentru cel maghiar.⁴²

În același timp, Goldiș, a sesizat și politica cercurilor ungare reacționare de a învrăjbi între ele naționalitățile spre a le putea stăpâni. „Ațâțarea maghiarilor contra românilor – arăta în ziarul *Aradi Ujsag* – urmărește a le împiedica lupta comună pentru obținerea de drepturi și libertăți.”⁴³ Caracterul diversionist al acestei politici e remarcat de el, mai ales spre sfârșitul războiului, când autoritățile de la Budapesta au intrat, ca urmare a înfrângerilor militare, în totală criză, ceea ce le-a făcut să își înțească campaniile naționaliste, în speranța de a se putea astfel salva.⁴⁴

Atitudinea omului politic român ardelean față de concetățenii unguri dovedește în modul cel mai elocvent că, în concepțiile sale, idealurile naționale coexistau organic cu dorința unei solidarități, a unei bune înțelegeri internaționale.

Nu lipsit de semnificație pentru poziția lui Goldiș față de alte popoare – și nu numai față de cele aflate în aceleași condiții de oprimare națională ca și românii de dincoace de Carpați – se arată gestul pe care îl face în 1909, când prezidează un comitet menit a organiza o colecție în vederea ajutorării populației Italiei, ce suferise de pe urma unor calamități naturale.⁴⁵

Militând pentru drepturi de ordin național, dar și pentru drepturi social-democratice (ale muncitorilor, țăranilor fără pământ, adică argașilor), Vasile Goldiș s-a văzut susținut în ideile sale de mari personalități, ca Lev Tolstoi și B.Björnson, ceea ce i-a favorizat încă și mai mult pătrunderea în atenția cercurilor internaționale.⁴⁶

Încă din 1906, numele lui pătrunsese și în Anglia. În acel an, intelectualul și omul politic ardelean e cunoscut, la Arad – așa cum am mai avut ocazia să arătăm – de către istoricul englez R.Seton-Watson. Acesta din urmă are ocazia să aprecieze – și va reține în scrisul său – calitățile de om politic și de spirit deschis culturii europene ale

40. *Aradi Közlöny*, 22, 1927, nr.165, (21 iulie), p.9.

41. *Românul*, I, 1911, nr.131, (16/29 iunie), p.2-3.

42. *Lupta*, I, 1907, nr.46 (24 februarie/9 martie), p.5.

43. *Aradi Ujság*, XVII, 1917, nr.152, (29 iunie), p.2.

44. *Aradi Hirlap*, II, 1918, nr.226, (11 octombrie), p.2.

45. *Drapelul*, IX, 1909, nr.5, (13/26 ianuarie), p.2.

46. Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român (...)*, vol.cit.p.308.

interlocutorului, cu care a discutat până și despre rolul religiei în cadrul tendințelor separatiste, federaliste și autonomiste ce se manifestau în Europa timpului.⁴⁷ Chiar și mult mai târziu, după moartea lui Goldiș, în cartea sa *A history of the Roumanians* (1934), Seton-Watson își exprimă admirația pentru gândirea și faptele lui Goldiș, perpetuându-i memoria dincolo de granițele României.⁴⁸

O fațetă deosebit de interesantă a activității politice a lui Vasile Goldiș ne este înfățișată de participarea sa la tratativele româno-maghiare din perioada anilor 1910–1914. Cunoscând efectele crizei constituționale din Ungaria și implicațiile deosebite asupra evoluției raporturilor cu naționalitățile, Goldiș a fundamentat, prin memoriile redactate, strategia politicii românești, dându-i o rezonanță europeană,⁴⁹ el afirmându-se astfel între factorii activi ai vremii de reclădire a Europei pe bazele mai trainice ale drepturilor popoarelor la autodeterminare, libertate, democrație și progres social. Prin multitudinea de aspecte abordate în tot timpul tratativelor de la Budapesta, Goldiș a urmărit deșeurarea planului Tisza, față de care sufletul românesc trebuie să fie mereu treaz, în urmărirea aspirațiilor de întregire națională. Prin el se menținea neîncălinată coloana consensului național față de manipulările și manevrele guvernelor maghiare împotriva neamului românesc.⁵⁰

Prestigiul de care se bucura Goldiș, a făcut ca el să participe ca delegat din partea Partidului Național Român, în 1915, la tratativele de la Viena, inițiate de împăratul Germaniei, Wilhelm al II-lea (prin delegatul său Erzberger), în strânsă colaborare cu primul ministru maghiar, Tisza Istvan, având drept scop atragerea românilor de partea Triplei Alianțe. De menționat că, realizând pe deplin spiritul timpului, care prevestea destrămarea imperiului austro-ungar și, totodată, adevărul că unitatea națională a românilor nu va putea fi obținută decât prin distrugerea acestui imperiu, Goldiș, ca de altfel și Iuliu Maniu sau A.C. Popovici, a refuzat să satisfacă dorința împăratului german.⁵¹ Gestul, privit în perspectiva a ceea ce va urma, a avut neîndoios o importanță deosebită, nu numai pentru români, ci și pe plan european și chiar mondial. Activitatea națională a lui Vasile Goldiș avea la temelie un număr de concepte clare, printre care solidaritatea națională și dreptul românilor la autodeterminare și viață națională proprie. Modul său de a gândi și acționa era cunoscut

47. Cornelia Bodea, *Hugh Seton – Watson, R.W. Seton – Watson și românii 1906–1920*, vol. I și II,

48. R.W. Seton Watson, *A history of the Roumanians*, Cambridge, At the University Press, London, 1934, p.442, 530–532, 534.

49. Arhiva Episcopiei Arad, *Prezidiale*, document neinventariat. Proiectul elaborat și redactat de Vasile Goldiș se păstrează, printre documentele ce au aparținut episcopului Ioan Papp.

50. Teodor Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale (1894–1914)*, Editura Facla, Timișoara 1982, p.116–118; Liviu Maior, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900–1914*, Editura Dacia Cluj-Napoca 1986, p.136, Vasile Popeangă, *Secretarul eparhial Vasile Goldiș – 125 de ani de la naștere*, în *Mitropolia Banatului*, XXXVII, 1987, nr.6, (noiembrie-decembrie), p.89–91.

51. Arhivele statului Arad, *fond personal Vasile Goldiș*, Dosar 1, fila 181; *Adevărul*, 47, 1933, nr.15, 161 (10 iunie), p.6; Árpád Lebl, *Vasile Goldiș și problema națională românească...* p.265 Ion Clopotel, *Revoluția din 1918 (...)*, p.12–13.

în Europa. Conte Apponyi îl considera un partizan al înființării unei „mici Români” în cadrul Imperiului austro-ungar. Diplomatul român urmărea însă cu mult mai mult: făurirea statului național unitar român.⁵²

Prestigiul internațional al lui Vasile Goldiș dobândește valențe încă sporite în perioada imediat premergătoare unirii Transilvaniei cu România, cât și în momentele înfăptuirii acesteia (nu e de mirare că el va fi și conducătorul delegației române la tratativele purtate la Arad, între 13–15 noiembrie 1918, cu reprezentanții guvernului maghiar al lui Jászi Oszkar, ultima încercare, neizbutită, a Budapestei de a menține stările politice anterioare).⁵³

Avându-se în vedere că, Vasile Goldiș devenise, prin activitatea sa pe plan social-politic o personalitate importantă și apreciată atât de politicienii români, de regele Ferdinand, cât și de diverse cercuri politice din străinătate, el și-a fixat un obiectiv concret privitor la unire, intrând în relații secrete cu guvernul român și cu diplomații Antantei aflați în capitala de refugiu a României.

Prin intermediul profesorului Nicolae Bălan și ulterior, al lui Gheorghe Crișan și Teodor Roxin, Goldiș cunoștea atitudinea României și a diplomației amintite, drumul de urmat al românilor din Transilvania. Informat în detaliu și despre condițiile internaționale favorabile unirii, el asigură guvernul român ca și ambasadorul Franței Saint Aulaire că s-au luat cele mai potrivite măsuri în vederea proclamării unirii pentru a servi de bază la deciziile ce le va lua Conferința de pace, deoarece neamul românesc întreg își frământă sufletul în căutarea izbăvirii. O asemenea atitudine fermă manifestată cu acest prilej, îl situează pe patriotul român între cei mai de seamă politicieni ai Europei.⁵⁴ Documentele importantului act istoric, redactate – cum am văzut – de Goldiș au găsit ecou larg și vibrant în Franța, Italia, Anglia, Serbia, S.U.A., chiar și în Austria și Ungaria. Îndeosebi au impresionat manifestul *Către popoarele lumii, Cuvântarea solemnă* rostită de Goldiș la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918, și *Rezoluția unirii*.⁵⁵ Aceste documente, dar și *Declarația de la Oradea*, prin care românii de dincoace de munți își afirmau independența față de Austro-Ungaria, sau textul convocării Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918, cărora li se alătură o intensă campanie publicistică, îl situează pe militantul român între liderii europeni din epocă ce au luptat pentru libertatea popoarelor. Situându-se prin limpezimea programatică, la înălțimea

52. Arhiva Episcopiei din Arad, *Prezidiale*. Document neinventariat păstrat printre documentele ce au aparținut episcopului Ioan Papp: Gheorghe Șora, *Declarația de la Oradea*, în *Orizont XXXIX*, 1988, nr.39 (30 septembrie), p.2.

53. Gheorghe Șora, *Istoria ne cheamă la fapte*, în *Familia*, 23, 1987, nr.11 (noiembrie), p.1 și 10.

54. Arhivele statului Cluj, *fond, Consiliul Național român*, 1918, dosar Blaj, fila 323; *Transilvania*, 74, 1943, nr.11, 12, p.876–879; Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș, militant pentru desăvârșirea idealului național...* p.201–202.

55. Ștefan Pascu, C.G. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1980, p.228–322; C.Botoran, O.Matichescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p.52, 54, 243; *Aspecte ale luptei pentru unitate națională*. Editura Junimea, Iași, 1983, p.318.

unor verdicte istorice, aceste prezențe ale lui Goldiș au generat interesul internațional, prin concepția privind înnoirea societății, asigurarea libertății și egalității între oameni și popoare, eliminarea războaielor din viața omenirii și rezolvarea tuturor problemelor pe calea tratativelor, a toleranței și bunăvoinței internaționale.⁵⁶

Un rol însemnat în afirmarea lui Vasile Goldiș ca personalitate de talie europeană l-a jucat ziarul *Românul*, la a cărui conducere s-a aflat. Nu numai că o serie de materiale apărute în acesta (aici s-a tipărit, în limbile română și franceză, manifestul *Către popoarele lumii*) au fost receptate cu deosebit interes de către opinia din alte părți ale Europei, dar directorul publicației a știut să întrețină legături cu străinătatea prin intermediul unor corespondenți și, totodată, prin colaborarea unor scriitori și oameni politici englezi, norvegieni, francezi, sârbi, slovaci, etc.⁵⁷ Întreaga sa activitate de până la 1918, i-a adus stima și respectul unor personalități, precum sânt slovacii Milan Hodza și Paul Mudron, sârbul Mihail Polit, Seton Watson, B.Björnson, etc.⁵⁸

Faptul că era cunoscut și prețuit de organisme diplomatice străine, se vedește și din împrejurarea, că la trei zile după proclamarea unirii Transilvaniei și a Banatului cu România, o delegație condusă de Vasile Goldiș și Alexandru Vaida-Voievod s-a prezentat la Legația Belgiei din București și a exprimat, cu acest prilej, mulțumirile pentru simpatia și sprijinul opiniei publice din Belgia față de problema românilor din Transilvania. Cu acest prilej, ministrul Belgiei a exprimat o foarte sinceră bucurie.⁵⁹

După Unire, fără a se mai afirma pe plan internațional cu aceeași forță ca înainte, Vasile Goldiș rămâne totuși o prezență tratată cu deosebită considerație în străinătate. Astfel, în 1921, când întreprinde în calitate de ministru al cultelor și artelor, un pelerinaj la Ierusalim (pe ruta Grecia, Turcia, Egipt), el e primit la Atena de către rege, iar în Turcia, la Cairo și Ierusalim are contacte cu oameni politici și de afaceri. Pretutindeni e întâmpinat cu mari onoruri, i se acordă diplome și medalii, presa din țările respective îl prezintă ca pe un important lider român, i se apreciază ceea ce a făcut pentru pacea, colaborarea, prietenia între popoare. Prin el, se exprima stima și prețuirea și pentru țara pe care o reprezenta.⁶⁰

Alt episod semnificativ pe linia aprecierii internaționale de care s-a bucurat Goldiș și după 1918, îl constituie cel al încheierii Concordatului cu Vaticanul, în 1927. Presa italiană a vremii s-a oprit pe larg asupra momentului, recunoscându-i alese

56. Ion Clopoșel, *Aminări și portrete* (...), p.35.

57. Vasile Goldiș, *Correspondență 1888-1934, Scrisori trimise*, vol.I, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Gheorghe Șora. *Cuvânt înainte* de Acad.Ștefan Pascu, Editura Dacia Cluj-Napoca, 1990.

58. Ștefan Pascu, C.C.Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, p.319.

59. Arhiva istorică centrală, *Colecția microfilme Belgia*, rola 12 C.365; C.Botoran, O.Matichescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p.54-55.

60. *Românul* X, 1921, nr.75, (9 aprilie), p.1, *Aradi Hirlap*, V, 1921, nr.937 (9 aprilie), p.3.

61. Vasile Goldiș, *Concordatul, Tiparul tipografiei diecezane*, f.s., p.32-36.

calități de diplomat și om politic.⁶¹ Trebuie, în același timp, să nu facem abstracție de realitate că tratative, contacte directe cu Papa nu îi erau accesibile oricui, că însuși acest fapt venea să evidențieze o dată în plus condiția internațională pe care izbutise să și-o câștige Goldiș.

Așa cum am mai arătat și cu alte prilejuri în lucrarea de față, în perioada interbelică Goldiș s-a manifestat ca un vajnic propovăduitor al asigurării păcii și securității în Europa, în lume. El respinge violența, folosirea forței în relațiile internaționale. Dealtfel, poziții similare adoptase și înainte. Însă în scrierea *Duhul adevărului*, din 1900, el își exprimase convingerea că rostul lumii este pacea, prin care se poate realiza fericirea pe pământ. „Cei mai puternici oameni din lume – scria tot acolo Goldiș – au fost cei care au luptat pentru fericire și pentru iubire între oameni, și visa la o lume a viitorului bazată pe înțelegerea între popoare: Istoria neamurilor este răul, în care curge iubirea deaproapelui, cultura este floarea ce împodobește malurile râului, iară ținta vieții omenești este marea care va înfrăți în iubirea deaproapelui toate neamurile.” El își dădea seama că lumea aceasta ideală este departe de a se realiza, dar totodată credea în puțința înfăptuirii ei cândva: „Este departe marea aceasta, prin multe cotituri curge râul spre dânsa, dar inima mea simte, că este marea aceasta.”⁶²

Revenind la perioada interbelică, în ce privește România, Goldiș a militat pentru existența unor bune relații ale acesteia cu statele vecine și cu toate celelalte și, totodată, pentru asigurarea securității balcanice. Erau poziții firești pentru cineva care dorea o lume a păcii și securității internaționale.

Adept – cum am văzut – al politicii de pace promovată de Nicolae Titulescu, l-a secondat în convingeri pe acesta, visând la o lume înfrățită, bazată pe valorile umane. Cei doi oameni politici români se situau pe aceleași poziții și în ce privește raporturile de bună vecinătate cu Polonia, Bulgaria, Cehoslovacia, Jugoslavia, relațiile amiabile cu Grecia, ca și pe linia combaterii, încă din 1919, a tendințelor revizioniste și, ulterior, a fascismului.⁶³

Ideile acestea le-a slujit și prin intermediul unor legături de prietenie cu oameni politici de peste hotare (primul ministru grec Tsaldaris și ministrul de externe D.Maximos, liderul cehoslovac Eduard Benes, regele Boris și Bogoliub Jefic din Jugoslavia) care și ei militau pentru pace și securitate colectivă în Europa.⁶⁴

Și pe alte căi, cu diferite prilejuri, Goldiș – în parte am văzut deja – va acționa pentru strângerea relațiilor dintre România și Cehoslovacia, Italia, Grecia, Turcia, Egipt, etc., inclusiv cu Ungaria.

El continua astfel, desigur în funcție de noile condiții, politica pe care o dusesese până la 1918 pe linia realizării unei solidarități între diferitele popoare (atunci era vorba de unirea în luptă pentru obținerea libertății naționale).

Omul politic român concepea cooperarea între diferitele state realizându-se pe

62. Vasile Goldiș, *Duhul adevărului*, în *Calindarul nostru pe anul bisect*, 1900, Arad, 1900, p.66.

63. Idem, *Statul universal*, în *Observatorul politic și social*, II, 1930, nr.9 (25 ianuarie), p.1–3.

64. *Ibidem*.

65. Vasile Goldiș, *Discursuri rostite în preajma unirii (...)*, p.116–147.

căi multiple (politice, diplomatice, dar și economice, științifice și culturale, etc.).⁶⁵

Când, în 1921, se înființează sistemul de alianță regională între România, Jugoslavia și Cehoslovacia constituind așa-numita *Mica Antantă* – prin care se stipula ajutor reciproc în cazul unei agresiuni neprovocate împotriva unuia dintre cele trei state, precum și acțiuni comune pe planul relațiilor internaționale – Goldiș salută cu multă bucurie acest act. Cu nu mai mică bucurie întâmpină încheierea unei convenții între România și Polonia, prin care, de asemenea, părțile se angajau să își acorde ajutor reciproc în apărarea frontierelor.⁶⁶ El vedea în aceste inițiative o garanție privind stabilitatea politică la granițele țării noastre. Și, totodată, el era de părere că unitatea dintre țările mici poate duce la asigurarea păcii și înțelegerii între toate popoarele lumii.⁶⁷

În 1924, o delegație de ziariști cehoslovaci vizitează sediul de la Sibiu al *Astrei*. La recepția oferită cu acest prilej, Vasile Goldiș, ca președinte al Asociațiunii, ține un discurs, scoțând în evidență lupta comună a popoarelor român, ceh și slovac pentru libertate și independență națională ca și unitatea de interese a României și Cehoslovaciei, angajate după 1918 pe drumul progresului, în contextul european.⁶⁸

Pe un plan mai larg, Goldiș își va declara satisfacția față de crearea în 1919, a *Societății Națiunilor*, în care vede o întruchipare fericită a aspirațiilor omenirii spre dreptate, spre triumful binelui împotriva răului, spre victoria forței rațiunii asupra pornirilor instinctuale, primare.⁶⁹ Ea – arată același – a luat ființă din „nevoia de a orienta omenirea spre un organism care să asigure mai multă dreptate în lume.”⁷⁰

Dealtfel, încă din timpul primului război mondial, el se declarase pentru înființarea unui asemenea for de cooperare internațională, pe baza – chiar astfel sună formularea – „egalității în drepturi, a neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc”.⁷¹ După părerea lui Goldiș, alături de independența și suveranitatea națională, menținerea integrității teritoriale a statelor, stabilirea de raporturi bazate pe încredere și cooperare între toate națiunile, un astfel de for urma să deschidă cale spre bunăvoință și progres al fiecărei țări și a unității în ansamblu; și totodată, să constituie unicul mijloc de evitare a unor noi războaie. „Războiul mondial îngrozitor de pustiitor – scria el în studiul în limba maghiară *Problema națională*, din 1917 – /.../ va cere posibilitatea înfrățirii popoarelor sub oblăduirea unei societăți a tuturor națiunilor libere și independente. Acest for internațional se va clădi pe baza egalității depline a tuturor

66. Arhiva Costică Blănaru, *Documente*, fila 11, Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor 1919–1929*, Editura Academiei Române, București, 1988, p.240–265.

67. Vasile Goldiș, *Discursuri rostite în preajma unirii (...)* p.86

68. *Ibidem*, p.86–87.

69. Arhiva Costică Blănaru, *Documente*, fila 7–8.

70. Vasile Goldiș, *Statul universal*, în *loc.cit.* p.1. vezi și Mihai Iacobescu *România și Societatea Națiunilor 1919–1929*, Editura Academiei Române, București, 1988, p.138–175.

71. Idem, *Alkotmány reform Ausztriában (Reforma constituțională în Austria)*, în *Aradi Hirlap* II, 1918, nr.256, p.1–2.

72. Idem, *A nemzetiségi probléma (Problema națională)*, în *Aradi Hirlap*, I.1917, nr.3 (17 noiembrie), p.1–2.

națiunilor mari și mici în scopul unei colaborări rodnice și a înțelegerii pașnice.⁷² Drept urmare, după înființarea Societății Națiunilor, cu mare entuziasm se va strădui Goldiș să răspândească și să întărească în mijlocul conaționalilor săi conștiința importanței și utilității misiunii acesteia.

Pe de altă parte însă, el va realiza cu acuitate – aceasta pe baza a ceea ce tendințe manifestase pe parcurs îi relevă – pericolele pândind Societatea Națiunilor. Își exprimă, astfel, temerea față de politica revizionistă a statelor învinse în primul război mondial (Germania, Ungaria, Austria, Bulgaria), al căror scop era – sesizează Goldiș – slăbirea Societății, abaterea acesteia de la scopurile inițiale, încercarea de *torpilare* a inițiativelor în problema reducerii și limitării armamentelor. Omul politic român remarcă și perspectiva unei alianțe italo-germane. Și, pe de altă parte tendința marilor puteri de a–și aroga un rol tutelar, de a face din Societatea Națiunilor un instrument al lor, în detrimentul țărilor mici și mijlocii.⁷³

E momentul aici, să reținem faptul că, militând pentru solidaritatea internațională a popoarelor, văzând pe drept (Goldiș nu era în această privință un utopist subiectivist) ca o tendință obiectivă impusă de necesitatea unor noi relații între state, de stadiul istoric atins, el nu înțelegea, pe de altă parte, îndeobște, ca ea să se realizeze prin ștergerea granițelor statale. Din contră, opiniază că tocmai statul național asigură oricărei națiuni demnitate și vigoare. Visând, dincolo de Societatea Națiunilor, la o și mai strânsă uniune a tuturor țărilor lumii în viitor ca o împlinire a ceea ce numește undeva, sub semnul lui Hristos, idealul marelui suflet universal,⁷⁴ el scria: „Statul universal care va să vie, fiindcă îl revendică conștiința tot mai vie și mai impunătoare a solidarității umane, nu va desființa națiunile“, ci, dimpotrivă, le „va asigura /.../ deplinătatea posibilităților de afirmare, prin ființa lor specifică, în interesul tuturor.“⁷⁵

73. Arhiva Costică Blănaru, *Documente*, fila 9.

74. Vasile Goldiș, *Discursuri rostite în preajma unirii (...)*, p.44.

75. Idem, *Statul universal*, în *loc.cit.* p.2. După opinia lui Goldiș la baza viitorului „stat național“ ar urma să stea religia (dar într-un interviu din 1933 afirma că morala creștină nu e un mijloc de a atrage masele „într-o epocă de uriașe transformări economice și sociale“; V.Munteanu, *D.Vasile Goldiș despre pulverizarea partidelor politice*, în *Adevărul*, XX–XXVII, 1933, nr.15268 (13 octombrie, p.6). Ideea „statului universal nu e originală la omul politic ardelean. În general, în concepțiile sale asupra viitorului umanității el s-a aflat adesea sub influența a o serie de sociologi, politologi, filozofi străini (Lucien Romier, C.Bougle, Bertrand Russel, H.G.Wells, Durkheim, I.Maxwel, Musterberg, socialistul Karl Kautski, etc.) ca și după cum singur o mărturisește, pe lângă Nicolae Titulescu, și sub aceea a pozițiilor adoptate de Gala Galaction în publicistica sa. Ca și în cazul celor de la care a preluat conceptele sale de „Stat universal“ și la Goldiș acesta rămâne mult prea puțin definit, o abstracțiune vagă. E interesant, pe de altă parte de remarcat că viziunea asupra unei umanități solidare în viitorime e de găsit la intelectualul ardelean încă de la sfârșitul secolului al XIX–lea. Vorbind în a sa istorie universală, despre marile invenții din acel veac (mașina cu aburi cu aplicațiile ei în domeniul transporturilor, telegraful, telefoanele, fonograful, etc.), el scrie: „Aceste invențiuni schimbă aproape cu desăvârșire felul de viață al oamenilor, prin ele popoarele se apropie și istoria omenirii primește un caracter tot mai general, deosebirile dintre neamuri încep să dispară și parcă o nouă lume se apropie (*Istoria universală*, vol.3, p.234).

76. Vasile Goldiș, *Discursuri rostite în preajma unirii (...)* p.43.

În altă parte, folosește expresia foarte inspirată și plastică: „statele naționale sunt columnele umanității.”⁷⁶ În viziunea lui Goldiș, crearea unei solidarități între state rămase de sine stătătoare le va oferi acestora (mai bine zis celor aflate într-un stadiu de dezvoltare mai înapoiat posibilități de a fi ajutate să progreseze mai ușor și mai repede.⁷⁷ Asemenea poziții îl apropiiau, iarăși, de concepțiile profesate de către Nicolae Titulescu.

Luciditatea observațiilor critice ale lui Goldiș la adresa Societății Națiunilor nu mai trebuie subliniată.

Cu puțin timp înainte de moarte, într-un articol din iulie 1933, el își exprima deschis regretul că aceasta nu a izbutit să îndeplinească speranțele puse în ea, „a rămas stearpă”, „n-a rezolvat nici un conflict dintre popoare.” Și deplânge inclusiv eșuarea ideii de dezarmare generală: „La 15 ani după groaznicul măcel al războiului mondial /.../ Lumea vorbește iarăși de războiul apropiat.”

„Cu toate acestea – ține Goldiș să precizeze – rămâne incontestabil adevărul că viitorul civilizației europene depinde exclusiv de soluția problemei, dacă conflictelor armate se poate ori ba substitui o procedură juridică obligatorie pentru toate neamurile.”

Eronat (sau, în cel mai bun caz, simplificator) consideră însă că eșecul Societății Națiunilor s-ar datora doar faptului că „a fost lipsită de orice putere a sancțiunii”, de „forța constrângerii.”

Dar chiar în același articol Goldiș declara, la un moment dat, că „niciodată popoarele nu vor accepta de bunăvoie asupra lor vreo forță brutală care să le poată impună constrângerea inexorabil pentru ca să poată trăi pentru vecie în pace unele cu altele.”⁷⁸

Nu cu mult timp înainte de a muri, Vasile Goldiș a condamnat public ascensiunea fascismului, a lui Hitler, subliniind pericolul ce amenința prin aceasta democrația Europei, inclusiv și pacea lumii.⁷⁹

Personalitate respectată, după cum am arătat, atât în perioada de până la 1918 cât și după, din Austro-Ungaria, Anglia sau Italia, până în Grecia, Turcia și chiar Orientul Mijlociu, Vasile Goldiș s-a înscris pe coordonatele europene, ca gândire și prin pozițiile sale privind organizarea de școli pentru popor, apărarea drepturilor omului, ale diferitelor categorii sociale (muncitorii, țăranii, dar și femeile și copiii), necesitatea pluralismului politic, votul universal, libertatea religioasă etc; de asemenea, prin viziunea lui modernă asupra organizării muncii în agricultură, de pildă (am constatat importanța pe care o acordă ideii cooperatiste, de intensă circulație în Europa timpului.⁸⁰

În atitudinea lui Vasile Goldiș privind problemele umanității în ansamblu se pot descifra, neîndoios și o serie de influențe, inclusiv unele de natură socialistă (dar și

77. Idem, *Război și pace*, în *Cuvântul Ardealului*, II.1927, nr.2 (4 ianuarie), p.1.

78. Idem, *Societatea Națiunilor și Adunarea Națională de la Alba Iulia*, în *Hotarul*, I, 1933, nr.1, p.2.

79. Idem, *Statul universal*, în loc.cit., p.1-3; idem *Societatea Națiunilor și Adunarea Națională de la Alba Iulia*, în loc.cit., p.2.

80. Idem, *Scrieri social – politice și literare* (...), p.307-314.

„poporalistă“). În ultimă instanță însă, acestea s-au contopit într-o poziție nelipsită de originalitate și, în general, consecventă, unitară, respirând un democratism cu accente de stânga.

De remarcat, totodată, că din ceea ce considera el a fi sensurile obiective ale dezvoltării omenirii extrăgea și direcțiile, punctele de program privind transformările ce se cereau în societatea românească.

Dacă, înainte de 1918, numele lui Goldiș, inclusiv ca recunoaștere internațională, a fost strâns legat de lupta pentru ideea dreptului tuturor națiunilor la libertate, după primul război mondial el s-a înscris cu cinste în rândul personalităților din diferite părți ale lumii care cultivau idealul unei lumi a păcii și a egalității tuturor statelor, indiferent de mărime și de așezare geografică. Aspirația aceasta s-a făcut de fapt prezentă încă spre sfârșitul conflagrației când era, de acum, clar că omenirea va scăpa foarte curând de coșmar. Și tot de atunci se face și Goldiș exponent al ei. În manifestul *Către națiunea română al Consiliului Național Român Central din Transilvania*, datat 6 noiembrie 1918 și a cărui redactare – cum s-a văzut – îi aparține, se vorbește despre „cauza sfântă a democrației nouă, care este chemată a încheia întreaga lume într-o singură societate unde vor domni cele mai curate idei: a libertății, frățietății și egalității.”⁸¹ Iar în cuprinsul textului hotărârilor de la Alba Iulia, Goldiș, ca redactor, introduce de asemenea această formulare, ca punctul patru: „Adunarea națională dă expresie dorinței sale ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor naționale.”⁸² Asupra problemei revine și în discursul pe care l-a rostit la 1 Decembrie 1918, în care, dând dovadă de o gândire de dimensiuni europene, încadrând aspirațiile românilor în tendințele și necesitățile istorice de ordin general, el arăta: „Națiunile trebuie să fie egale ca astfel cu egale drepturi și condițiuni să poată încheia acea mare unire a popoarelor care va fi chemată să reprezinte o concepțiune superioară pe calea civilizațiunii și să sporească astfel fericirea omenească pe pământ.”⁸³ Pledând pentru întovărișirea „tuturor națiunilor libere într-o comuniune internațională spre a împiedica nedreptatea,”⁸⁴ Goldiș aprecia că acest act ar fi urmarea firească a unor tendințe pe care „le-a copt istoria.”⁸⁵ (În același discurs, pe de altă parte, de pe aceleași poziții, el atrăgea – am mai văzut – atenția că „unirea tuturor românilor într-un singur stat numai atunci va fi statornică și garantată prin istoria viitoare a lumii, dacă va răspunde tuturor îndatoririlor impuse prin noua concepție a civilizațiunii, prin duhul vremurilor noi,” asigurându-se „tuturor neamurilor și tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul

81. *Manifestul către Națiunea română*, în *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, Biblioteca despărțământului București al „Astreii”, București, 1934, p.29-30.

82. *Ibidem*.

83. *Discursul lui Vasile Goldiș*, *Ibidem*, p.92.

84. *Ibidem*, p.94.

85. *Ibidem*, p.93.

românesc aceleași drepturi și aceleași îndatoriri.”⁸⁶

În discursul pe care l-a ținut la București, în sala tronului, cu ocazia predării solemne a actului unirii către regele Ferdinand, Goldiș va spune, în același spirit (după ce afirmă că „Unirea românilor într-un singur stat este totodată o pretențiune a civilizației omenestii”): „Progresul acestei civilizațiuni pretinde comuniunea națiunilor într-o unire de ordin social, cari să asigure libertatea și dreptatea pentru toate națiunile mici și mari.”⁸⁷

Despre organizarea unitară a umanității într-o lume a dreptății sociale, sub legea blândă, creștinească, a iubirii deaproapelui, va vorbi apoi, de pildă, și în 1923 la congresul preoțesc din Arad, în calitate de președinte al „Astrei”, considerând acest obiectiv drept ținuta finală a organizării societății. „Împreună – viețuirea oamenilor este atelierul lumii unde se țese norocul omenirii” – afirmă el cu același prilej.⁸⁸

De asemenea, într-un manuscris intitulat *Lumina învățaturii creștine*, datând din 1928, se referă la dreptul la existență al fiecărui popor, asemănând unitatea cu o „grădină cu flori” multe, în care fiecare dintre aceste flori (națiuni n.n.) își are frumusețea aparte, proprie. Și în aceste pagini, Goldiș pledează în spirit cristic pentru o lume a păcii, lipsită de orice șovinism și naționalism, de violență. Asemenea idei – desigur, mutatis mutandis – își păstrează până azi actualitatea.

Toate aceste aprecieri confirmă rolul politic european, de mare anvergură, jucat în epocă de Vasile Goldiș, influența sa pozitivă asupra mișcării de idei contemporane. El a fost un reprezentant al sufletului românesc, o voce distinct românească în mișcarea politică și de idei din Europa timpului său.

86. *Ibidem*, p.93–94. Cum am reținut și în altă parte, după ani de zile, la 16 mai 1926, în ziarul german *Bürger – Zeitung* din Periam (Banat) e consemnată următoarea declarația a lui Goldiș, „Să se știe că eu, autorul hotărârilor de la Alba Iulia voi rămâne credincios acestora până la sfârșitul vieții mele. Nu voi admite nici o nedreptate față de concetățenii noștri de altă limbă. Toate naționalitățile acestei țări trebuie să se simtă acasă în România, deoarece poporul român respinge orice nedreptate. Acest principiu stă la baza crezului meu politic. Legea română trebuie să fie o lege a dreptății” Gheorghe Șora, *Cuvântarea istorică a lui Vasile Goldiș*, în *Orizont*, XXXIV, 1983, nr.48 (2 decembrie).

87. *Manifestul către națiunea română*, în *loc.cit.*, p.29–30.

88. Vasile Goldiș, *Discursuri rostite în preajma unirii* (...), p.42. Vezi și Vasile Goldiș *Correspondență 1888–1934*. Scrisori trimise vol.I. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Gheorghe Șora, Cuvânt înainte de Acad.prof.Ștefan Pascu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992,

VASILE GOLDIȘ: EUROPEAN THINKER AND POLITICIAN**–SUMMARY–**

Through his entire work and deep democratic thinking Vasile Goldiș (1862–1934) can be rightly placed among Europe's great personalities. Having a thorough knowledge of the works opinions and deeds of the most important politicians, sociologists, writers and philosophers in Europe and the world, he can be considered among the best-known European thinkers. The above mentioned sources have inspired and oriented his democratic thinking placed in the service of mankind and his people.

As an author of school text-books on world history, Goldiș recalled the glorious deeds of the French, Italian, American, and German peoples using them as models of historical and cultural development.

He had a deep knowledge of the most varied economical, social, political, and cultural problems current in Europe and the world.

A man in favour of peace and understanding among all peoples, Vasile Goldiș militated for European security, for the prevention of war, for democracy and humanitarianism. He was among those who firmly raised his voice against fascism.

He made a significant contribution to the solving of the many problems raised at the European and international meetings he attended. At the same time he came to know many of the European and American personalities, as well as the policy of the Great Powers towards Romania. He had many friends in America, England, Serbia, Hungary, Russia, France, Greece, Albania, Jerusalem a who helped him in making the Romanian Cause known all over the world.

A philosopher of cultura and our first sociologist, Goldiș was a leader of the democratic, humanist movement in Romania defending the rights of the minorities and of the simple people in general.